

MORGENDIENST

zondag 28 maart 2021, 6^e zondag van de 40 dagen

Online kerkdienst¹ / Thema: De zeven werken van barmhartigheid – Gevangenen bezoeken

Grote Kerk, Wildervank

voorganger: ds. Marien Grashoff

Welkom

DIENST VAN VOORBEREIDING

Aanvangslied : *Psalm 118: 1, 2*

Moment van stilte

Groet

Kyriegebed

Bidden wij tot God
voor alle gevangenen op aarde –
gevangen op rechterlijk bevel,
omdat ze een misdaad begingen,
of juist onschuldig werden veroordeeld;
gevangen door toedoen van de overheid
die haar wetten hard en onontkoombaar maakt,
of zelfs haar eigen wetten breekt als ze dat wil;
gevangen in sociale en economische systemen
die de vrijheid van een mens beknotten.
Dat wij, o God,
gevangenen durven bevrijden.
Daarom bidden wij allen tezamen:
HEER, ONTFERM U!

Bidden wij tot God
voor onze eigen gevangenschap –
gevangen als wij zijn
door wat wij van huis uit wel of niet meekregen,
door onze materiële kansen en onmogelijkheden,
door de wonden en zegeningen van ons eigen verleden.
Dat wij, o God,
ons als Abram durven bevrijden
uit die ketens van erfelijkheid en erfenis,
van afkomst en welvaart.
Daarom bidden wij allen tezamen:
HEER, ONTFERM U!

Zo bidden wij

¹ Via Kerkomroep: <https://www.kerkomroep.nl/#/kerken/10592>
Via YouTube: <https://bit.ly/WildervankPKN> of
https://www.youtube.com/channel/UCPYKE_c3b83n1CFKUZR4PXw

door Christus, onze Heer.

Amen.

Woord van bemoediging

Is dit niet het vasten dat God vraagt:

dat wij ketenen losmaken,

EN GEVANGENENEN VERLOSSEN?

Is dit niet wat God van ons vraagt:

dat wij ons brood delen met hongerigen,

ONS HUIS MET WIE THUISLOOS IS

EN DAT ALLES MET BARMHARTIGHEID?

Want zo breekt voor ons het licht aan

als de dageraad van een nieuwe morgen,

DAN GENEZEN DE WONDEN

EN STRAALT HET RECHT ALS DE ZON.

Voor de kinderen

Veertigdagenlied : 'Beelden van hoop'

DIENST VAN HET WOORD

Gebed van de zondag

Lezing uit het Oude Testament : Jesaja 58,5-8²

Muziek : 'Het waren tien geboden' (*Lied 540*)³

Lezing uit het Nieuwe Testament : Lukas 4,16-21⁴

Acclamatie

Voor uw Woord in de Schriften,

voor uw Woord in ons midden,

voor uw Woord in ons hart,

DANKEN WIJ U, O GOD.

Muziek : 'Als God ons thuisbrengt' (*Lied 126a*)⁵

Preek

Jaren geleden vertelde een collega over zijn werk als gevangenispredikant in Vught. Dat is een gevangenis met een hele serie afdelingen, maar de afdeling die iedereen kent is de EBI, de extra beveiligde inrichting.⁶ Deze week was die nog in het nieuws omdat meneer Ridouan T. moest worden overgebracht van Vught naar de rechtbank op Schiphol.⁷ Mijn collega had in Vught soms ook te maken met gevangenen van zulk kaliber.

Een gevangenispredikant heeft een heel bijzondere positie. Wat hem of haar in vertrouwen wordt verteld blijft strikt tussen pastor en gevangene. Het ambtsgeheim is juist daar heilig en absoluut. Er is dus iemand bij wie een gevangene alles kan zeggen zonder dat het verder komt.

² [Naardense bijbel](#) (2014) – bewerkt.

³ Zie [YouTube](#).

⁴ [Naardense bijbel](#) (2014) – iets bewerkt.

⁵ Zie [YouTube](#).

⁶ Zie [YouTube](#) voor een kijkje daarin.

⁷ Ook daar kunnen we [digitaal binnen een kijkje nemen](#).

Dat is buitengewoon belangrijk, juist voor mensen die vele jaren, of misschien heel hun leven al, hebben geleefd in een omgeving waar alles tegen hen gebruikt kon worden en verraad altijd op de loer lag. Iemand veilig alles kunnen vertellen kan het begin zijn van het hervinden van vertrouwen. Dat gebeurt nooit zomaar. Het is eerder zeldzaam. Want als je nooit geleerd hebt anderen te vertrouwen, waarom zou je dat dan wel doen bij een wildvreemde pastor?

Mijn collega begon ieder contact daarom ook met uit te leggen dat wat hij te horen zou krijgen absoluut veilig bij hem zou zijn. 'Maar,' voegde hij daar meteen aan toe, 'met één uitzondering. Als je een moord opbiecht kan ik niet beloven dat ik dat voor mij houdt.' Het overkwam hem dat een gevangene die dat heel goed begreep, toch een moord bekende. Hij wist dat hij daarvoor opnieuw veroordeeld zou kunnen worden, maar zijn geweten liet hem uiteindelijk toch die misdaad bekennen.

Misschien was dat wel de werkelijke bevrijding van die gevangen misdadiger. Hij sprak de waarheid zonder zich in te dekken tegen het risico. Hij nam de verantwoording op zich, ongeacht de gevolgen. Een echte bevrijding.

-

Hier moest ik aan denken toen ik de preek voor vanmorgen schreef. En eerlijk gezegd: ik heb er nogal tegenaan gehikt, tegen dit zesde werk van barmhartigheid. We hebben het netjes 'gevangenen bezoeken' genoemd, maar Jezus heeft het toch echt over het *vrijlaten*, *losmaken* van gevangenen.

Dat zien we ook uitgebeeld op het schilderij van de Meester van Alkmaar. De burgers trekken hun beurs om de man die gefolterd wordt vrij te kopen. Let ook op hoe Jezus hier wordt afgebeeld. Hij staat niet onopvallend tussen de mensen, zoals op de voorgaande schilderijen. Hij staat in de gevangenis zelf. In zijn ene hand houdt hij een wereldbol, symbool van zijn heerschappij over alles en allen. Met zijn andere hand geeft hij het teken dat hij spreekt. Hij kijkt naar de folteraar. Wat zou hij zeggen? Misschien dit: 'Jij veroordeelt nu deze man, waar weet dat ik jou later zal oordelen.'

Aan de ene kant moeten we dat woord 'vrijlaten' natuurlijk niet letterlijk nemen, want mensen zitten – zolang een rechtsstaat fatsoenlijk functioneert – niet zonder goede

reden in de gevangenis. En ook al zegt de bijbel dat wraak alleen aan God toekomt,⁸ dan nog is onze rechtspraak er ook om misdaden binnen grenzen van redelijkheid te vergelden. Sommigen zou je liever nooit meer vrij zien komen, omdat ze domweg een levensgroot gevaar voor anderen blijven.

(En weer anderen zou je daar graag opgesloten zien zitten, maar zij weten weg te komen met hun misdaden. En nog weer anderen blijken door de overheid zelf te worden gedekt, hoewel ze duidelijk wetten hebben gebroken en burgers het leven onmogelijk hebben gemaakt.)

Maar we moeten het gebod van de Heer evenmin vergeestelijken. Zo van 'je zit wel achter de tralies, maar je geest is vrij.' Was dat maar zo. Zoek maar eens op internet naar 'EBI Vught' om te zien hoe dat er van binnen werkelijk uitziet en hoe het eraan toegaat. Elke hoop op ontsnapping wordt de grond in geboord en letterlijk alles wat je doet wordt gecontroleerd. Maak dan maar eens je geest vrij. Dat het Nelson Mandela wel lukte in zijn kale cel op Robbeneiland, is een hoge uitzondering en hij kwam dan ook van een hele andere achtergrond dan criminelen van vandaag.

Een ex-gevangene die destijds bij ons op Iona vrijwilliger was, vroeg soms nog automatisch om toestemming als hij naar de wc moest. Voordat hij een portemonnee oprapte die uit de zak van een ander viel, liet hij mij eerst meekijken, zodat niemand kon zeggen dat hij zakken had gerold. Gevangenisjaren kunnen een mens erg klein maken.

Mijn ervaring met de binnenkant van een gevangenis is beperkt. Het huis van bewaring in Middelburg, de Schotse jeugdgevangenis in Polmont, de victoriaanse cellen in Aberdeen en de Van Mesdagkliniek in Groningen. Ik was er slechts op bezoek, maar ik oelde meteen hoe benauwend dat is. Het gevoel nergens heen te kunnen en niets zelf te kunnen kiezen was beangstigend. Na de lockdowns en quarantaines van afgelopen jaar zouden we dat een beetje moeten kunnen meevoelen.

-

Maar wat betekent dan 'gevangenen bevrijden'?

Op een praktisch niveau kan dat simpel zijn: stuur een kaartje naar gevangenen, doe mee met de schrijfacties van Amnesty International, word lid van een koor dat zingt in gevangeniskerkdiensten, word penvriend(in) van ter dood veroordeelden in Amerika. Daarmee verkorten we geen straf, maar we maken het ietsje dragelijker en geven mensen moed om na hun straf werkelijk opnieuw te beginnen. Of om het leven toch te leven, in de wetenschap dat daar een einde aan gemaakt zal worden. Gewoon dingen die we kunnen doen om gevangenen te herinneren aan vrijheid en menselijkheid.

-

⁸ [Psalm 94](#) roept met nadruk en hartstocht God zelf op om het onrecht en het kwaad te wreken: *God der wrake... verschijn in lichtglans*. Maar die wraak komt er wel omdat *de [menselijke] rechtspraak weer rechtvaardig zal zijn*.

Maar we lezen woorden van de profeet Jesaja en we hoorden hoe Jezus zelf andere woorden uit Jesaja uitlegde. En die woorden gaan verder dan enkel medemenselijkheid. Daarin gaat het niet om òf het spirituele òf het materiële. Het gaat steeds om beide, omdat ze allebei een kant zijn van dezelfde medaille.

Materieel en spiritueel, lichaam en geest, aarde en hemel – bijbels gezien horen die altijd bij elkaar, ook al zijn ze op zich wezenlijk verschillend. Bijbels gezien kunnen twee verschillende zienswijzen toch voluit over hetzelfde gaan. Het is een probleem van onze cultuur geworden dat wij die dingen uit elkaar trekken.⁹ En vooral dat wij enkel de materiële kant, de zaken die we kunnen tellen, wegen en meten, nog serieus willen nemen.

In Jezus' lezing van de woorden van Jesaja wordt het materiële omsloten door het spirituele. Het begint met *de Geest des Heren* en het eindigt met *een jaar des Heren*. Daartussenin staat het concrete en aardse: *het goede voor de armen, vrijlating van gevangenen en verdrukten, nieuw zicht voor blinden*.

De concrete bevrijding en goedheid is de uitdrukking van geestelijke vrijheid, maar omgekeerd maakt dat geestelijke die concrete bevrijding tot meer dan een juridische, politieke of economische handeling. Vrijheid op aarde verschaft een blik vooruit op het komende koninkrijk van God, maar alleen vanuit dat toekomstperspectief kan vrijheid hier en nu werkelijk op waarde worden geschat.

-

Wij moeten ons beste best doen om onze rechtsstaat en onze rechtspraak op orde te houden. Rechters moeten onafhankelijk zijn, rechtvaardig, barmhartig en betrouwbaar. Rechtspraak gaat om waarheidsvinding en anders niet.

Maar te vaak bezwijkt het recht onder de regels. Te vaak wordt de letter tot voorbij de komma uitgebuit, terwijl de geest allang vergeten is. Wie geld genoeg heeft voor slimme advocaten met weinig scrupules krijgt zijn zin. Maar wie geen geld heeft voor zulke hulp, bijvoorbeeld

⁹ Ik denk dat dat probleem ooit begon rond het jaar 1000 toen de nog steeds half-nomadische bevolking van Europa zich begonnen te settlen. Toen ontstond de feodaliteit met de koning aan de top, maar ook de kerkelijke hiërarchie zoals we die nog kennen met de paus aan het hoofd. En toen begonnen de eerste echte theologische discussies in de westerse kerk, namelijk die over de eucharistie. Want wat gebeurde er nu met de hostie wanneer de priester de woorden van de consecratie uitsprak? Dat was toch niet 'enkel geestelijk', daar moest toch iets 'materieel' veranderen aan het brood zelf...? En vanaf toen werd geleidelijk aan de mystieke band met Christus die ervaren werd in het ritueel van de eucharistie afgezet tegenover de 'werkelijke verandering' van het brood in lichaam van Christus. Dualisme is een van de oerzonden van het Westen, zeer waarschijnlijk bij wijze van heidense erfenis. Dat resulteert in onze tijd, erfgenaam van de Verlichting, daarin dat we de werkelijkheid in de eerste plaats, of zelfs uitsluitend, bezien als materieel. Ik wil dat 'verletterlijking' noemen. Gerechtigheid wordt dan een juridisch begrip en wetten worden letters, zonder geest, terwijl vrede slechts een machtsverhouding zonder gewapende strijd betekent, waarmee het fundamenteel spirituele en het mensen overstijgende van beide verdwijnt. Het worden technische begrippen zonder weet van Gods gerechtigheid en barmhartigheid, zonder vermoeden van vrede die alle verstand te boven gaat. Op het terrein van kerk en geloof leidt verletterlijking ertoe dat waarheid afhankelijk wordt van feiten en dat werken aan vrede, gerechtigheid en heelheid van de schepping verschaalt en nauwelijks nog te onderscheiden valt van wat seculiere organisaties doen op dat gebied. Zo denk ik het, maar dat moet ik nog eens grondig gaan uitzoeken aan de hand van de middeleeuwse bronnen...

omdat de staat zelf mensen ten onrechte schulden oplegt, mag het zelf bekijken. Als de overheid zelf haar eigen wetten willens en wetens breekt, weigert schuld te bekennen, rechterlijke uitspraken negeert en de daders laat weggkomen, zijn we ver verwijderd van het perspectief van Gods koninkrijk.

Eigen rechter spelen is niet de oplossing, maar het is wel een begrijpelijke reactie. Calvijn leerde ons dat we tegen een onrechtvaardige staat in verzet mogen komen. Groen van Prinsterer prentte het gereformeerde volk in dat revolutie uit den boze is. Luther was behoorlijk opstandig, maar krabbelde toch terug toen Duitse boeren werkelijk in opstand kwamen.

Dit is onze wereld en antwoorden zijn er niet zomaar. En toch zullen we er een weg mee moeten vinden. Wij moeten zelf kiezen.

-

Gevangenen vrijlaten... Zou dat ook kunnen betekenen dat we onze samenleving anders inrichten en mensen bevrijden van hun schulden? Het is te makkelijk om schulden domweg te zien als 'eigen schuld dikke bult'. Er hoeft maar weinig te gebeuren om veel mensen meteen in ernstige problemen te brengen. Zoals een Amerikaanse collega eens zei: 'De meesten van ons leven net een of twee loonstroken verwijderd van armoede.'

Dat schulden in Nederland de laatste decennia zo'n groot probleem zijn geworden, komt echt niet alleen door de hebzucht van mensen. Geld lenen is te makkelijk gemaakt of zelfs gewoon noodzakelijk, bijvoorbeeld voor een huis. Het systeem dat overal zowat een boete op staat, dat die boetes automatisch worden opgelegd en bovendien automatisch vermenigvuldigen en dat er nooit iets wordt kwijtgescholden – dat is een politieke keuze. Als we dat willen, kunnen we dat eenvoudig oplossen met andere wetten (en dan meteen ook een crimineel schuldeiserscircuit opruimen).

Dat overheidsdiensten kennelijk gewoon hun eigen gang kunnen gaan en hun eigen wetten kiezen, maakt burgers tot gevangenen. We zitten in een systeem waaraan geen ontsnappen mogelijk is. De overheid die ons moet beschermen, wordt steeds meer een staat die overheerst. Ook dat berust op politieke keuzes.

Maar mensen kunnen zich bevrijden. Overal in het land ontstaan er kleine initiatieven waarin mensen zelf het heft in handen nemen. Zelf zorgen voor hun energie of afval. Rechtstreeks met boeren onderling de voedselproductie regelen. Niet voor alles naar de bank lopen, maar alternatieve financiering zoeken. Ook zelf verantwoording nemen voor onderwijs en opvoeding. Ik kom mensen tegen die bewust de officiële jeugdhulpverlening vermijden en zelf hun hulp regelen. Ik ontdek hulpverleners die zich bevrijden uit het systeem en eindelijk toekomen aan echte hulpverlening.

Gevangenen zitten in de bajes. Maar daarbuiten zijn te veel mensen veel te vaak gevangenen van het systeem. Bevrijding vraagt concrete acties en een materiële vorm. Maar de bevrijding wordt pas werkelijk wanneer die voortkomt uit een besef van een visioen. Visies schudden we zo uit de mouw, maar het bijbels visioen van Gods koninkrijk overstijgt dat verre.

Spiritueel vooruitzien en hier en nu daadwerkelijk handelen zijn de twee onverbrekelijke kanten van een-en-hetzelfde: gevangenen bevrijden.

Amen.

Meditatief orgelspel : Prelude over Psalm 43: 3, van Willem van Twillert

DIENST VAN HET ANTWOORD

Toelichting bij de liturgische schikking

Gebeden

Onze Vader¹⁰

VADER, UW NAAM WORDE GEHEILIGD,
UW KONINKRIJK KOME!-
ONS NODIGE BROOD,
GEEF ONS DAT DAGELIJKS;
EN VERGEEF ONS ONZE ZONDEN,
WANT OOK ZELF VERGEVEN WE
AL WIE IN DE SCHULD STAAT BIJ ONS;
EN LEID ONS DOOR DE BEPROEVING!
AMEN.

Bij de collecte

Slotlied : *Lied 556*: 1, 3, 5

Zegen

¹⁰ De korte vorm, naar Lukas 11,2-4.